

ROMBAUTS (W.), *Het Paasverzuim in het bisdom Brugge 1840-1911* (Interuniversitair Centrum voor Hedendaagse Geschiedenis, Bijdrage 62), Leuven-Parijs, 1971. XXXV-209 p., Krtn., Tbln.

Het schrijven van een studie met dergelijke titel is in België reeds een verdienste op zich. Zoals de auteur het zelf aanwijst in zijn inleiding vertoont de Belgische geschiedschrijving op het vlak van de historische godsdienstsociologie betreurenswaardige leemten, zodat men bij de aanpak van onderzoeken van deze aard, voor wat aangaat de methodologie, vrijwel volledig op buitenlandse bibliografie blijkt aangewezen te zijn. Voor België zijn ons in verband met de

kerkpraktijk van de 19de eeuw enkel de studies van De Saint Moulin en Lory bekend. De sociologie der roepingen van haar kant mocht zich gelukkig reeds in een grotere bijval verheugen.

De oorzaken voor het gering aantal studies over Belgische 19de-eeuwse onkerkelijkheid zijn van verscheiden aard.

Eén ervan is zeker de in vele gevallen moeilijke toegankelijkheid, en in de meeste gevallen fragmentarische of twijfelachtige waarde van de bronnen. Voor het bisdom Brugge bestaan echter de paasverslagen die jaarlijks door de pastoors aan de bisschop werden gestuurd, en waarin, aanvankelijk nominaliter, later per bevolkingsgroep, de niet-paashouders werden opgegeven. Het is bijna uitsluitend op basis van deze bron dat de auteur zijn licentieverhandeling, en later de hier besproken studie, opstelde.

De paasrapporten werden aan een zeer grondige kritiek onderworpen. Achtereenvolgens beslaan "Heuristiek en beschrijving der bronnen", "Oorsprong, identificatie en beschrijving der paasrapporten" en ten slotte de "Bronnenkritiek", afgezien van de bijlagen en de inleiding, zowat de helft van het boekdeel. Meteen worde hier het methodologisch belang van deze studie onderstreept: door zijn kritische inleiding wordt ze als het ware een vademecum voor eenieder die met Vlaamse kerkarchieven betreffende kerkpraktijk in aanraking zou komen. Terloops weze toch aangestipt dat het centraal archief der EE.PP. Redemptoristen wel degelijk verslagen van volkmissies bezit, in tegenstelling met wat op p. 4 wordt beweerd.

Bovendien wordt in deze bronnenkritiek gans het informatieproces zoals dat in een 19de-eeuws diocees verliep, op deskundige wijze doorgelicht. In welke mate kende de pastoor zijn kudde, de deken zijn district, de ordinarius zijn bisdom? Welke waren de methodes aangewend voor het verzamelen van inlichtingen betreffende de praktijk van het kerkvolk, en op welke wijze werden deze vanuit de pastorij naar het bisschoppelijk paleis doorgegeven? De besluiten van dit onderzoek lieten de auteur toe de betrouwbaarheid van zijn gegevens nauwkeurig te omlijnen, zodat kon overgegaan tot het samenbrengen van het gevonden materiaal.

De gegevens te vinden in de paasverslagen werden op zeer volledige en aanschouwelijke wijze verwerkt. Het materiaal liet toe de paasverzuimers te onderscheiden naar geslacht, leeftijd, sociale klasse en in sommige gevallen zelfs naar beroep. De geografische spreiding van het paasverzuim werd uitgetekend tot op parochiaal vlak, en dit voor 13 verschillende tijdstippen. Dit overzicht wordt op uitvoerige wijze aangevuld door talrijke figuren en tabellen die toelichting verstrekken over de kerkelijke infrastructuur van het diocees.

De besluiten van deze meer sociografische dan sociologische

studie zijn niet alleen belangwekkend op zich, maar ook richtinggevend voor alle verder onderzoek. De auteur stelt vast dat voor het ganse bisdom het paasverzuim tussen 1840 en 1910 evolueert van 1,06 % tot 2,7 % der totale bevolking. Het merendeel der verzuimers moet gezocht worden in stedelijke middens (van 3,63 % tot 7,53 %), en na 1880, ook in de kuststreek en in de grensgemeenten. Binnen de motivatie voor dit verzuim schijnt een verschuiving te hebben plaatsgehad van morele naar meer politieke en zelfs principiële drijfveren. Wat aangaat milieufactoren moet men zich beperken tot het aanwijzen van onderzoeksgebieden, daar op dit vlak voor West-Vlaanderen nog niet voldoende regionale voorstudies voorhanden zijn.

Het is eigen aan ieder pionierswerk dat het originele en belangrijke conclusies naar voren brengt, maar tegelijk ook een scherp licht werpt op wat nog zou moeten gedaan worden. De auteur zal de eerste zijn om het partiële karakter van zijn studie, binnen een algemene studie van het kerkgedrag der Westvlamingen, te erkennen. Het gaat hem inderdaad om een zeer klein percentage van het kerkvolk : van 1,06 tot 2,77 % der totale bevolking van de provincie. Het is duidelijk dat het na deze studie tijd wordt het kerkgedrag der overige meer dan 95 % van naderbij te bekijken. Men kan o.i. de vraag stellen of de zeer geringe fluctuatie binnen de controleerbare geloofspraktijk der Vlamingen, niet wijst op het zeer eigen karakter, de zeer eigen betekenis die aan deze handelingen door de tijdgenoten werd toegekend.

M.a.w. waarvan is het paasverzuim of de paaspraktijk, of iedere andere vorm van kerkverzuim of kerkpraktijk, in Vlaanderen uiteindelijk de index ?

Moet men afgaande op deze statistieken besluiten tot de quasi algemene kerkelijkheid en orthodoxie van onze voorouders, terwijl bv. het diocees Orléans, waar in 1850 nog 11 % paashouders werden geteld in de rurale gebieden, tot evangelisatiegebied zou moeten verklaard worden ? Is de kerkpraktijk der ingezetenen van Orléans te vergelijken met die van de Bruggelingen, of gelden het hier twee schepen onder dezelfde vlag maar met verschillende lading ?

Indien deze laatste veronderstelling de juiste zou zijn, dan kan men zich ook afvragen, of de methodes toegepast op het Franse milieu, ook resultaten opleveren voor de Vlaamse context, en of de zeer eigen religieuze voorgeschiedenis van onze Lage Landen (men denke slechts aan de contrareformatie) niet meer een kwalitatieve dan kwantitatieve benadering vergt, wil men komen tot de verklaring en het begrijpen der kerkelijke mentaliteit van onze voorvaderen. Voor in hoge mate geclericaliseerde gebieden, met sterke kerkelijke

infrastructuur, levert een kwantitatief onderzoek naar het al dan niet pratikeren inlichtingen op nopens de efficiëntie der aangewende pastorale methodes, maar legt ze meteen ook een sluier over alle mogelijke vormen van binnenkerkelijk non-conformisme. Is het niet mogelijk dat binnen ons cultuurpatroon, de voorgeschiedenis der ontkerkelijking veeleer dient gezocht binnen de 99 % pratikerenden van 1850 dan wel bij de kleine rest, die dan nog tot rond het einde van de eeuw, hoofdzakelijk concubinarii en blasfematores scheen te groeieren ?

Al deze vragen konden slechts rijzen na, en dank zij de studie van dhr. Rombauts. Het is te hopen dat alle verder onderzoek in die richting zal geschieden met dezelfde bevoegdheid en dezelfde wetenschappelijke bekommernis, als gebeurde in *Het Paasverzuim in het bisdom Brugge 1840-1911*.

J. ART
aspirant N.F.W.O.